

УДК 338.439.5:637.1:339.137

DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-8801/2026-3.4>

Гайбура Ю.А.

кандидат економічних наук, доцент,

завідувач кафедри економіки,

міжнародних економічних відносин та торгівлі,

Заклад вищої освіти «Подільський державний університет»

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2267-4968>

РИНКОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ МОЛОКОПРОДУКТОВОГО ПІДКОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

У статті дано ринкові механізми забезпечення конкурентоспроможності молокопродуктового підкомплексу України в умовах трансформації економічного середовища та посилення конкурентного тиску на національному і міжнародному ринках. Обґрунтовано, що конкурентоспроможність молокопродуктового підкомплексу формується під впливом взаємопов'язаних економічних відносин, які виникають на етапах виробництва молока, заготівлі та постачання молочної сировини, її переробки, розподілу і реалізації готової продукції. Визначено ключові складові ринкового механізму її забезпечення, серед яких параметри попиту і пропозиції, цінове регулювання, конкурентне середовище, маркетингові інструменти, організація збуту, коопераційні та інтеграційні взаємозв'язки, технологічна модернізація, цифровізація та зовнішньоторговельні операції. Обґрунтовано доцільність диверсифікації каналів збуту, розвитку прямих продажів і цифрових каналів реалізації молочної продукції. Визначено значення технологічного оновлення та цифровізації виробничо-збутових процесів для підвищення ресурсної ефективності, якості продукції та оперативності управлінських рішень. Окреслено вплив зовнішньоторговельної діяльності на конкурентні позиції молокопродуктового підкомплексу України та необхідність адаптації виробництва до міжнародних стандартів та вимог щодо якості, безпечності та технологічних параметрів.

Ключові слова: молокопродуктовий підкомплекс, конкурентоспроможність, ринковий механізм, молоко-сировина, ціноутворення, конкурентне середовище, маркетингові інструменти, збут, інтеграція, технологічна модернізація, цифровізація, зовнішня торгівля.

Haibura Yuliia

Higher Educational Institution "Podillia State University"

MARKET MECHANISMS FOR ENSURING THE COMPETITIVENESS OF THE DAIRY PRODUCTS SUBSECTOR OF UKRAINE

The article provides the market mechanisms for ensuring the competitiveness of the dairy products subsector of Ukraine under conditions of transformation of the economic environment, intensification of competition, resource constraints and changes in domestic and international market conditions. The competitiveness of the dairy products subsector is considered as a complex economic characteristic reflecting the ability of its participants to use resources efficiently, form sustainable competitive advantages and maintain stable market positions. The study substantiates that the formation of competitiveness is determined by a system of interconnected market factors covering milk production, procurement and supply of raw milk, processing, distribution and sale of dairy products. Particular attention is paid to the role of market supply and demand in determining the conditions for the functioning of dairy enterprises. The production volume of raw milk, cattle population, cow productivity and technological development are identified as important factors affecting the stability of the raw material base and the economic efficiency of subsequent stages of the dairy value chain. The influence of raw milk prices on the profitability of agricultural producers and the cost parameters of processing enterprises is substantiated. The external trade component of the market mechanism is considered in the context of Ukraine's integration into the international dairy market. The expansion of dairy exports is associated with production cost efficiency, product quality and safety, compliance with international requirements, logistics accessibility and the development of stable

© Гайбура Ю.А., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

sales channels. At the same time, increasing import competition creates additional incentives for technological modernization, improvement of quality management systems and diversification of products and geographical markets. The study demonstrates that the effectiveness of market mechanisms for ensuring competitiveness depends on the systemic interaction of price, production, competitive, marketing, integration, sales, technological and foreign trade instruments.

Keywords: dairy products subsector, competitiveness, market mechanism, raw milk, pricing, competitive environment, marketing instruments, distribution channels, integration, technological modernization, digitalization, foreign trade, competitive advantages.

Постановка проблеми. Першочергові ознаки кризових явищ в економіці можуть бути ідентифіковані через динаміку цінкових показників, які відображають не лише вартісні характеристики товарів і послуг, а й результати взаємодії виробників, переробних підприємств, посередницьких структур та кінцевих споживачів на ринку. Ціна виступає одним із ключових економічних регуляторів, через який відбувається узгодження попиту і пропозиції, розподіл ресурсів та формування доходів суб'єктів господарювання. Для молокопродуктового підкомплексу України значення цінкового механізму посилюється його залежністю від стану сировинної бази, рівня виробничих витрат, сезонності виробництва, купівельної спроможності населення, логістичних витрат та загальної кон'юнктури внутрішнього і зовнішнього ринків.

Сучасний стан молокопродуктового підкомплексу характеризується нестабільністю економічних умов функціонування, структурними змінами у виробництві молока та трансформацією каналів реалізації молочної продукції. Коливання цін на молоко-сировину безпосередньо впливають на доходність виробників та формують витратну основу діяльності переробних підприємств, тоді як зміна цін на готову продукцію визначається не лише вартістю сировини, а й витратами на переробку, енергоносії, логістику, пакування, маркетинг та реалізацію. За таких умов порушення цінкових пропорцій між окремими ланками молокопродуктового ланцюга може знижувати економічну зацікавленість виробників у нарощуванні обсягів виробництва та одночасно обмежувати конкурентні можливості переробних підприємств.

Особливої актуальності зазначена проблема набуває в умовах посилення конкурентного тиску, скорочення сировинної бази, зростання ресурсних витрат та необхідності адаптації вітчизняних виробників до вимог міжнародних ринків. Водночас конкурентоспроможність молокопродуктового підкомплексу визначається не виключно рівнем цін, а сукупною дією виробничих, технологічних, маркетингових, інституційних, логістичних та зовнішньоторговельних чинників. Це зумовлює необхідність комплексного дослідження ринкових механізмів забезпечення конкурентоспроможності молокопродуктового підкомплексу України, визначення взаємозв'язків

між основними параметрами ринку та обґрунтування напрямів удосконалення економічної взаємодії між його учасниками.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика розвитку та забезпечення конкурентоспроможності молокопродуктового підкомплексу України представлена у працях вітчизняних і зарубіжних дослідників. А. Заїнчовський та М. Кривун [1] розглядають тенденції функціонування і розвитку підприємств молочної галузі. Організаційно-економічні засади кооперації на ринку молока в умовах євроінтеграції досліджено М. Ібатуллінім та ін. [2]. Маркетингові та інноваційні чинники конкурентоспроможності підприємств висвітлено І. Левицькою [3], а вплив цінкового чинника на конкурентні позиції молочних підприємств – Т. Мостенською та М. Сичевським [4]. Детермінанти конкурентних позицій молокопереробних компаній досліджують Т. Пушкар та О. Зверев [5]. Інтеграційні процеси у молокопродуктовому підкомплексі розглянуто В. Россохою [6] та Н. Юрченко [8], технологічне забезпечення смарт-виробництва молока – В. Адамчуком та ін. [7]. Роль держави у підвищенні конкурентоспроможності молочної ланцюга досліджує О. Нівієвський [9], а перспективи інтеграції молочної ланцюга України до глобальних ланцюгів створення вартості – А. Вірковська [10]. Водночас комплексне дослідження взаємодії цінкових, конкурентних, маркетингових, інтеграційних, технологічних та зовнішньоторговельних складових у межах єдиного ринкового механізму забезпечення конкурентоспроможності молокопродуктового підкомплексу України потребує подальшого наукового обґрунтування.

Постановка завдання. Метою дослідження є обґрунтування теоретичних положень та узагальнення основних ринкових механізмів забезпечення конкурентоспроможності молокопродуктового підкомплексу України, визначення взаємозв'язку між цінковими, виробничими, конкурентними, маркетинговими, інтеграційними, технологічними, збутовими та зовнішньоторговельними чинниками, а також окреслення напрямів їх узгодженого використання для зміцнення конкурентних позицій суб'єктів молокопродуктового підкомплексу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Конкурентоспроможність молокопродуктового

підкомплексу формується під впливом сукупності економічних відносин, що виникають у процесах виробництва, заготівлі, переробки, розподілу та реалізації молочної продукції. Результативність функціонування зазначених процесів визначається параметрами ринкового середовища, співвідношенням попиту і пропозиції, рівнем конкуренції, динамікою цін, ресурсним забезпеченням, структурою каналів збуту та характером взаємодії між суб'єктами молокопродуктового ланцюга. За таких умов конкурентоспроможність доцільно визначати як комплексну характеристику здатності суб'єктів підкомплексу забезпечувати ефективно використання ресурсів, формувати конкурентні переваги та утримувати відповідні ринкові позиції.

Формування ринкових умов функціонування молокопродуктового підкомплексу безпосередньо пов'язане з параметрами виробничої пропозиції молока та молочної продукції. Обсяги виробництва молока визначають ресурсну основу діяльності переробних підприємств, а зміни поголів'я великої рогатої худоби, продуктивності корів та рівня технологічного забезпечення впливають на стабільність пропозиції молочної сировини. Скорочення сировинної бази за одночасного зростання виробничих витрат обмежує можливості масштабування виробництва та створює передумови для підвищення собівартості продукції. Відповідно, стан первинного виробництва є одним із визначальних факторів формування конкурентних позицій усіх наступних ланок молокопродуктового підкомплексу [1].

Ціна молока-сировини визначає рівень доходності виробників та їхню економічну зацікавленість у розширенні виробництва, підвищенні продуктивності та технологічному оновленні. Водночас закупівельна вартість сировини формує значну частину витрат переробних підприємств, що безпосередньо впливає на собівартість та відпускну ціну готової продукції. Встановлення цінних співвідношень між виробниками молока та переробними підприємствами визначає характер розподілу економічного результату вздовж ланцюга створення вартості. Дисбаланс між ціною сировини, витратами переробки та купівельною спроможністю населення може обмежувати конкурентні можливості окремих суб'єктів і знижувати загальну ефективність функціонування підкомплексу [4].

Конкурентне середовище молокопродуктового підкомплексу визначається кількістю та масштабом суб'єктів ринку, рівнем концентрації виробництва і переробки, диференціацією продукції, доступом до каналів збуту та можливостями залучення ресурсів. Конкуренція створює економічні стимули до скорочення витрат, підвищення продуктивності, удосконалення технологій та підви-

щення якості продукції. За умов диференціації молочної продукції конкурентні переваги формуються не лише на основі цінкових параметрів, а й через якість, безпечність, асортимент, функціональні характеристики продукції, впізнаваність торговельної марки та відповідність споживчому попиту [5].

Маркетингові інструменти забезпечують ідентифікацію споживчих потреб, визначення цільових сегментів, формування асортиментної політики та позиціонування продукції. Розширення асортименту та диференціація продукції створюють можливості для обслуговування різних сегментів попиту та зниження залежності підприємств від окремих товарних позицій. Формування бренду та підвищення інформаційної доступності продукції впливають на споживчий вибір і створюють передумови для формування доданої вартості [3].

Розвиток конкурентоспроможності визначається характером економічних взаємозв'язків між виробниками молока та переробними підприємствами. Відсутність стабільних договірних відносин підвищує ризики зміни обсягів і вартості постачання сировини, що ускладнює планування виробничої діяльності. Розвиток коопераційних та інтеграційних форм взаємодії сприяє узгодженню виробничих і переробних процесів, підвищенню прогнозованості ресурсного забезпечення та оптимізації трансакційних витрат. Вертикальна інтеграція та довгострокова контрактна взаємодія можуть забезпечувати більш стабільні економічні умови функціонування учасників молокопродуктового ланцюга [2].

Відповідний вплив на конкурентні позиції має організація збуту молочної продукції. Структура каналів реалізації визначає швидкість руху продукції до кінцевого споживача, рівень логістичних витрат та розподіл створеної доданої вартості між учасниками ринку. Залежність виробників від обмеженої кількості каналів збуту підвищує їхню ринкову залежність та знижує можливості оперативного реагування на зміни попиту. Диверсифікація каналів реалізації, розвиток прямих продажів, спеціалізованої торгівлі та цифрових каналів створюють умови для скорочення кількості посередницьких ланок та підвищення ефективності реалізації продукції [8].

Технологічний рівень виробництва та переробки є одним із ключових факторів конкурентоспроможності молокопродуктового підкомплексу. Технологічна модернізація забезпечує підвищення продуктивності праці, скорочення ресурсних витрат, покращення якісних характеристик продукції та оптимізацію виробничих процесів. Застосування автоматизованих систем управління, цифрових технологій моніторингу, інформаційно-аналітичних систем та сучасних

технологій контролю якості створює можливості для підвищення оперативності управлінських рішень. Цифровізація виробничо-збутових процесів також сприяє підвищенню прозорості руху продукції та інформаційної взаємодії між учасниками підкомплексу [7].

Зовнішньоторговельний компонент ринкового механізму визначає можливості інтеграції молокопродуктового підкомплексу до міжнародного ринкового середовища. Розширення експорту молочної продукції залежить від конкурентного рівня виробничих витрат, якості та безпечності продукції, відповідності міжнародним вимогам, логістичної доступності та сформованості каналів збуту. Водночас зростання імпоротної конкуренції посилює вимоги до цінних та якісних параметрів вітчизняної продукції. У таких умовах підвищення конкурентоспроможності передбачає технологічну адаптацію виробництва, удосконалення систем контролю якості та розширення товарної і географічної диверсифікації [10].

Результативність ринкових механізмів забезпечення конкурентоспроможності визначається їх взаємозалежністю. Цінові параметри пов'язані з рівнем виробничих витрат та продуктивністю, конкурентне середовище впливає на інтенсивність інноваційних процесів, маркетингова діяльність визначає можливості диференціації продукції, а ефективність збуту залежить від організації логістичних та інформаційних потоків. Водночас інтеграційні процеси створюють умови для координації діяльності окремих ланок підкомплексу та зниження витрат взаємодії між ними [9].

Узагальнення визначених взаємозв'язків дозволяє розглядати ринковий механізм забезпечення конкурентоспроможності молокопродуктового підкомплексу як систему взаємопов'язаних економічних інструментів, спрямованих на узгодження параметрів попиту і пропозиції, формування цінних співвідношень, стимулювання конкуренції, оптимізацію виробничо-збутових процесів, розвиток інтеграційних взаємозв'язків та забезпечення технологічного оновлення. Його функціонування має забезпечувати формування стійких конкурентних переваг на рівні окремих підприємств та підкомплексу загалом [6].

Підвищення конкурентоспроможності молокопродуктового підкомплексу України потребує

комплексного використання ринкових інструментів з урахуванням взаємозалежності виробничих, цінних, конкурентних, маркетингових, інтеграційних, збутових, інноваційних та зовнішньоторговельних чинників. Результатом їх узгодженої дії має бути підвищення ефективності використання ресурсів, стабілізація економічних взаємозв'язків між учасниками молокопродуктового ланцюга, формування конкурентних переваг продукції та зміцнення ринкових позицій молокопродуктового підкомплексу України.

Висновки з проведеного дослідження. Обґрунтовано, що конкурентоспроможність молокопродуктового підкомплексу України формується під впливом системи взаємопов'язаних ринкових механізмів, серед яких визначальне значення мають цінні параметри, стан сировинної бази, рівень конкуренції, маркетингова діяльність, організація збуту, інтеграційні зв'язки, технологічна модернізація та зовнішньоторговельні відносини. Встановлено, що цінний механізм забезпечує узгодження економічних інтересів виробників молока, переробних підприємств і споживачів, а співвідношення між ціною сировини, виробничими витратами та ціною готової продукції безпосередньо впливає на ефективність функціонування молокопродуктового ланцюга. Доведено, що розвиток кооперації, вертикальної інтеграції та стабільних договірних відносин сприяє зниженню трансакційних витрат і підвищенню прогнозованості ресурсного забезпечення. Визначено значення маркетингової диференціації, диверсифікації каналів збуту, технологічного оновлення та цифровізації у формуванні стійких конкурентних переваг. З урахуванням посилення міжнародної конкуренції обґрунтовано необхідність адаптації виробництва до вимог якості та безпечності, розширення експортних можливостей і географічної диверсифікації ринків збуту. Отже, результативність забезпечення конкурентоспроможності молокопродуктового підкомплексу визначається не окремим ринковим інструментом, а системною взаємодією сукупності економічних механізмів, спрямованих на підвищення ефективності використання ресурсів, стабілізацію взаємодії між учасниками молокопродуктового ланцюга та зміцнення ринкових позицій української молочної продукції.

Список використаних джерел:

1. Заїнчковський А., Кривун М. Тенденції функціонування та розвитку підприємств молочної галузі України. *Економічний дискурс*. 2021. № 1 (3–4) С. 14–27. DOI: https://doi.org/10.36742/2410-0919_2021-2-2
2. Ібатуллін М. І., Гривківська О. В., Карпенко В., Свиноус Н. Організаційно-економічні засади розвитку кооперації на ринку молока в Україні в умовах євроінтеграції. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2023. № 21. С. 252–259. URL: <https://dspace.nuft.edu.ua/handle/123456789/39845>
3. Левицька І. Маркетингові та інноваційні чинники впливу на конкурентоспроможність підприємств молочної галузі. *Modeling the Development of the Economic Systems*. 2026. № 1. С. 336–342. DOI: <https://doi.org/10.31891/mdes/2026-19-42>

4. Мостенська Т. Л., Сичевський М. П. Вплив ціни на конкурентоспроможність продукції на ринку молока. *Наукові праці Національного університету харчових технологій*. № 52. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnukht_2013_52_22
5. Пушкар Т., Зверев О. Детермінанти конкурентних позицій молокопереробних компаній на продовольчому ринку. *Економіка та суспільство*. 2025. № 81. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-81-91>
6. Россиха В. В. Інтеграційні процеси молокопродуктового підкомплексу. *Вісник ХНАУ ім. В.В. Докучаєва*. 2020. № 4. Т. 2. URL: <https://repo.btu.kharkiv.ua/server/api/core/bitstreams/376a4c71-cd92-4eac-86e3-f0e7b9fcf294/content>
7. Технічне забезпечення смарт-технологій виробництва молока : монографія / В. В. Адамчук та ін. Вінниця : ТВОРИ, 2025. 117 с.
8. Юрченко Н. С. Вплив вертикальної інтеграції на формування доданої вартості молокопродуктового підкомплексу. *Продовольчі ресурси*. 2020. № 8 (14). С. 296–311. DOI: <https://doi.org/10.31073/foodresources2020-14-30>
9. Nivievskiy O. Increasing the competitiveness of the dairy supply chain in Ukraine: role of the government. 2015. DOI: <https://doi.org/10.13140/RG.2.1.4151.3445>
10. Virkovska A. The dairy market of Ukraine in the context of integration into global value chains. *Innovation and Sustainability*. 2026. № 1. P.17–26. URL: <https://ir.lib.vntu.edu.ua/handle/123456789/51849>

References:

1. Zainchkovskiy A., Kryvun M. (2021) Tendentsii funktsionuvannia ta rozvytku pidpriemstv molochnoi haluzi Ukrainy [Trends of functioning and development of dairy industry enterprises in Ukraine]. *Ekonomichnyi dyskurs – Economic Discourse*, no. 1 (3–4), pp. 14–27. DOI: <https://doi.org/10.36742/2410-0919-2021-2-2> (in Ukrainian)
2. Ibatullin M. I., Hryvkiivska O. V., Karpenko V., Svyynous N. (2023) Orhanizatsiino-ekonomichni zasady rozvytku kooperatsii na rynku moloka v Ukraini v umovakh yevrointehratsii [Organizational and economic principles of cooperation development in the milk market of Ukraine in the context of European integration]. *Visnyk Khmelnytskyi National University* – *Herald of Khmelnytskyi National University*, no. 21, pp. 252–259. Available at: <https://dspace.nuft.edu.ua/handle/123456789/39845> (in Ukrainian)
3. Levytska I. (2026) Marketynhovi ta innovatsiini chynnyky vplyvu na konkurentospromozhnist pidpriemstv molochnoi haluzi [Marketing and innovation factors influencing the competitiveness of dairy industry enterprises]. *Modeling the Development of the Economic Systems*, no. 1, pp. 336–342. DOI: <https://doi.org/10.31891/mdes/2026-19-42> (in Ukrainian)
4. Mostenska T. L., Sychevskiy M. P. (2013) Vplyv tsyny na konkurentospromozhnist produktii na rynku moloka [The impact of price on the competitiveness of products in the milk market]. *Naukovi pratsi Natsionalnoho universytetu kharchovykh tekhnolohii – Scientific Works of the National University of Food Technologies*, no. 52. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnukht_2013_52_22 (in Ukrainian)
5. Pushkar T., Zvieriev O. (2025) Determinanty konkurentnykh pozytsii molokopererobnykh kompanii na prodovolchomu rynku [Determinants of the competitive positions of dairy processing companies in the food market]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and Society*, no. 81. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-81-91> (in Ukrainian)
6. Rossokha V. V. (2020) Intehratsiini protsesy molokoproduktovoho pidkompleksu [Integration processes of the dairy products subcomplex]. *Visnyk KhNAU im. V. V. Dokuchaieva – The Bulletin of Kharkiv National Agrarian University named after V. V. Dokuchaiev*, no. 4, vol. 2. Available at: <https://repo.btu.kharkiv.ua/server/api/core/bitstreams/376a4c71-cd92-4eac-86e3-f0e7b9fcf294/content> (in Ukrainian)
7. Adamchuk V. V. et al. (2025) Tekhnichne zabezpechennia smart-tekhnolohii vyrobnytstva moloka [Technical support for smart technologies in milk production]. Vinnytsia: TVORY, 117 p. (in Ukrainian)
8. Yurchenko N. S. (2020) Vplyv vertykalnoi intehratsii na formuvannia dodanoi vartosti molokoproduktovoho pidkompleksu [The impact of vertical integration on the formation of added value in the dairy products subcomplex]. *Prodovolchi resursy – Food Resources*, no. 8 (14), pp. 296–311. DOI: <https://doi.org/10.31073/foodresources2020-14-30> (in Ukrainian)
9. Nivievskiy O. (2015) Increasing the competitiveness of the dairy supply chain in Ukraine: role of the government. DOI: <https://doi.org/10.13140/RG.2.1.4151.3445>
10. Virkovska A. (2026) The dairy market of Ukraine in the context of integration into global value chains. *Innovation and Sustainability*, no. 1, pp. 17–26. Available at: <https://ir.lib.vntu.edu.ua/handle/123456789/51849>

E-mail: susharnuk1990@gmail.com

Дата надходження статті: 10.09.2026

Дата прийняття статті до публікації: 07.10.2026

Дата публікації статті: 22.10.2026